

РЕЦЕНЗИЈА
НА РАКОПИСОТ „ПРАКТИКУМ ПО ФИТОТЕРАПИЈА” ОД АВТОРИТЕ
ДОЦ. Д-Р ВИКТОРИЈА МАКСИМОВА И М-Р ФАРМ. МИХАИЛ
АЛЕКСАНДРОВ, ФАКУЛТЕТ ЗА МЕДИЦИНСКИ НАУКИ,
УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” ВО ШТИП

Врз основа на одредбите од Статутот и Правилникот за единствените основи за остварување на издавачка дејност на Универзитет „Гоце Делчев” во Штип, како и Одлуката бр. 2002-111/55 од 223. редовна седница на Наставно-научниот совет на Факултет за медицински науки, одржана на 5.6.2019 година, избрана е Рецензентска комисија во состав:

- д-р Лилјана Колева-Гудева, редовен професор на Земјоделски факултет при Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип;
- д-р Билјана Ѓорѓеска, редовен професор на Факултет за медицински науки при Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип;
- д-р Зорица Арсова-Сарафиновска, вонреден професор на Факултет за медицински науки при Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,

за изготвување на извештај, рецензија за „ПРАКТИКУМ ПО ФИТОТЕРАПИЈА“ учебно помагало / практикум од доц. д-р Викторија Максимова и м-р фарм. Михаил Александров, наменет за студентите на прв циклус студии на Факултет за медицински науки при Универзитет „Гоце Делчев” во Штип.

По прегледот на доставениот ракопис, Комисијата до Наставно-научниот совет на Факултетот за медицински науки го поднесува следниов

ИЗВЕШТАЈ

Општи податоци за ракописот: Предложениот ракопис од доц. д-р Викторија Максимова и м-р фарм. Михаил Александров со наслов „Практикум по фитотерапија“ како учебно помагало / практикум за објавување во електронска форма во е-библиотека на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип е наменет за предметот Фитотерапија, кој се слуша во шестиот семестар, на студиската програма Фармација на Факултетот за медицински науки при Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип, со неделен фонд на часови од 2 + 2 + 1.

Ракописот на доц. д-р Викторија Максимова и м-р фарм. Михаил Александров е подготвен според наставната програма и ја опфаќа наставната материја за предметот Фитотерапија.

Податоци за обемот на ракописот: Ракописот има вкупно 100 страници (А4 формат, со големината на фонтоот Arial 11, regular, единечен проред) и во однос на обемот ги задоволува основните критериуми за објавување на рецензиран практикум во електронска форма, според одредбите од Правилникот за единствените основи за остварување на издавачката дејност на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип. Содржината на практикумот е поделена на 12 поглавја, вежби за изведување на практична настава, кои одговараат на посебни наставни единици од областа на фитотерапијата. Покрај текстот, ракописот содржи и 8 табели и 7 автентични слики. Сликите имаат за цел да им помогнат на студентите во пребарувањето на информации за безбедноста и ефикасноста на дадени медицински растенија и хербални дроги, а табелите во овој практикум имаат за цел да го прикажат дејството на одредени групи на хербални препарати врз дефинирани анамотско-физиолошки системи во човековиот организам. Практикумот содржи клинички случаи од пракса, како и студии на случаи, за кои студентите за време на вежбите треба да одговорат на поставените прашања и задачи, со цел да ги решат случаите со пациенти. Во практикумот има и задачи кои се однесуваат на обработка и дискусија во однос на монографии и извештаи за медицински растенија / хербални дрога, дадени од Европската агенција за лекови и од Светската здравствена организација. Овие задачи ќе им помогнат

на студентите, како идни здравствени работници, во давањето на правилна фармацевтска грижа за хербалниот третман кај одредени заболувања на своите пациенти.

Податоци за постоење на сличен или ист наслов: Во нашата држава, каде што има акредитирано студиска програма Фармација, до сега не е објавено учебно помагало / практикум од областа на фитотерапијата. Бидејќи студентите на студиската програма Фармација на Факултетот за медицински науки – Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип досега немаат на располагање практикум од ваков вид, овој текст ќе има голем придонес во реализација на наставата по фитотерапија. Практикумот е изработен во вид на прирачник кој дава насоки и овозможува лесно пребарување на хербалните препарати и стекнување на знаења поврзани со практични совети, кои треба да им се укажат на пациентите при употреба на хербалните препарати. При изработката на овој ракопис авторите консултирале релевантни научни извори кои се однесуваат на современите и практичните приоди во обработка на предвидените наставни содржини, но и литература за понатамошно проширување на сознанијата од областа на фитотерапијата.

Краток опис на содржината: Предвидениот практикум содржи дванаесет вежби, што соодветствуваат со поглавјата од скриптата „Фитотерапија“, со што го олеснува следењето на понудениот материјал. Со краток предговор, авторите ги воведуваат студентите во основната содржина на практикумот, а потоа следи детална разработка на предметната програма за практична настава. На крајот во користена литература е дадена листа на референци или библиографија, која соодветно е цитирана во ракописот за овој практикум. Содржината што се презентира во практикумот е систематизирана во дванаесет вежби.

Во Вежба бр. 1 се дава вовед во рационалната фитотерапија, како и дефинирање на поими за предметот Фитотерапија кои се од исклучителна важност за студентите. Исто така, во оваа вежба детално се опишани начините на пребарување (чекор по чекор) на монографии и извештаи за медицински растенија и хербални дроги, регистрирани и одобрени од страна на Европската агенција за лекови и Светската здравствена организација, преку нивните официјални веб-страници.

Вежбата бр. 2 дава преглед на најчесто употребуваните медицински растенија во третман на кардиоваскуларните заболувања. Овде се обработени кардиотоничните гликозиди, кои се индицираат кај срцева инсуфициенција и препаратите на семе од див костен, кои се применуваат кај хронична венска инсуфициенција.

Фитотерапевтскиот третман кај анксиозност и несоница, како и хербалните антидепресивни суровини, како што е хербата од жолт кантарион, а исто така и нивните бенефити врз менталното и психичкото здравје, како и нивната безбедност и ефикасност се обработени во Вежба бр. 3.

„Фитотерапија кај болести на гастроинтестиналниот систем“ е насловот на Вежба бр. 4. Овде детално се опишани хербалните препарати со кои се менаџира третманот на: стоматитис, гингивитис, глоситис, диспепсија, надуеност и флатуленција, гастритис и пептичен улкус, синдром на иритабилно црево, како и констипацијата и дијарејата. Овде се обработени повеќе групи на хербални препарати, како: антиинфламатори и емолиенси, горчливи средства, карминативи, лаксативи и антидијароици.

Во Вежба бр. 5 се дадени фитотерапевтските пристапи кон заболувањата на хепарот и билијарниот тракт. Овде се обработени хербални препарати кои се индицираат кај: акутен и хроничен вирусен хепатитис, цироза на црн дроб, намалена хепатална функција, како и нарушувања во стимулација на жолчната секреција и протокот на жолчка. Овде детално се обработени хепатопротективните хербални дроги и холагогните и холеретичните средства.

Вежбата бр. 6 се однесува на хербалните препарати во третманот на најчестите заболувања на респираторниот систем (сува и влажна кашлица, бронхијална астма, како и некои инфламаторни процеси на респираторниот тракт). Исто така, овде се обработуваат и различни фармацевтски дозирани форми, кои се употребуваат во зависност од видот и местото на заболувањето. Овде се обработени хербалните антитусици, хербалните експекторанси, како и хербата од ефедрa, која е хербален антиастматичен препарат.

Хербалните препарати кои се индицирани кај најчестите заболувања на машкиот и

женскиот репродуктивен систем, детално се објаснети во Вежба бр. 7. Овде се обработени: плодот од сабал палма, кој е индициран кај бенигна хиперплазија на простата; плодот (или лист со цвет) од коноплика, кој ги ублажува симптомите на предменструалниот синдром; како и ризомот со корен од цимицифуга, кој се дава во период на менопауза.

Хербалните уроантисептици, хербалните диуретици, како и фитотерапевтскиот третман кај бубрежни каменчиња (уролитијаза), се обработени во Вежба бр. 8 – фитотерапија кај болести на уринарниот систем. Овде најголем акцент е ставен на листот од мечкино грозје, кој е најпознат и најупотребуван хербален уроантисептик, како и преглед на најчесто користени хербални диуретици со различен степен на потентност, одобрени од Германската комисија Е.

Во Вежба бр. 9 е даден детален преглед, како текстуален, така и табеларен, за хербалните препарати кои се индицираат кај најчестите дерматолошки проблеми и нарушувања, како што се: акни, егзема и дерматитис, рани на кожата и изгореници. Овде е оставено најголемо влијание на етерното масло од чајно дрво, гелот од алое вера и маслото од жолтиот кантарион.

Адаптогените хербални дроги и хербалните имуностимуланси се обработени во Вежба бр. 10. Овде најголемо внимание се дава на хербалните препарати со стандардизиран екстракт од корен од жен-шен и на препаратите кои содржат стандардизиран екстракт од херба (корен) од ехинацеа.

Во Вежба бр. 11 се даваат информации во однос на безбедноста и ефикасноста на хербалните препарати. Овде се обработуваат видовите на несакани и токсични ефекти кои можат да ги предизвикаат хербалните препарати, како и факторите на ризик кои можат да доведат до појава на несакани и токсични ефекти од употребата на хербални препарати.

Контролата на квалитетот на хербалните дроги или аналитичките процедури кои се употребуваат за да се обезбеди квалитет во почетната суровина се детално образложени во последната вежба – Вежба бр. 12. Овде се објаснуваат принципите врз основа на што се вржи контролата на квалитет, се воведува поимот стандардизација, се дефинира употребата на маркер-супстанции во аналитичкиот процес, како и фактори кои влијаат на квалитетот на хербалните лекови, а истовремено не влијаат на квалитетот на синтетските лекови. Во оваа вежба се дадени сите параметри кои е потребно да се испитаат за една хербална дрога пред да биде пуштена во промет и/или како појдовна суровина искористена за производство на хербални лекови.

На крајот од практикумот, во делот Користена литература се цитирани референците користени при изработката и пишувањето на овој ракопис, кои истовремено претставуваат и дополнителна информација за сите оние студенти и корисници кои имаат желба да ги прошират своите сознанијата за хербалните препарати. Како што потенцираат и авторите во предговорот, овој практикум е подготвен со цел да им го олесни на студентите совладувањето на предвидениот материјал.

ЗАКЛУЧОК

Овој ракопис обработува и дава детални насоки за начинот на употреба на хербалните препарати опфатени во наставната програма на предметот Фитотерапија. Притоа, авторите на овој ракопис применуваат современи начела и принципи, и од теоретски и од методолошки аспект. Наставните единици (вежбите) се елаборирани системски и прегледно, што е основен предуслов студентите да можат лесно да ја следат, воспримат и да ја разберат суштината на предвидената содржина од областа на фитотерапијата. Овој практикум им овозможува на студентите брзо и лесно пребарување на информации за хербалните препарати и ги мотивира и тренира студентите да им даваат многу корисни практични совети на пациентите за конкретни хербални лекови. Воедно, може да им послужи и на веќе дипломираните студенти – магистри по фармација како литература во која преку слики, табели и текст би можеле брзо и лесно да се потсетат на поважните хербални препарати коишто се користат во фармацевтски цели.

Од горнаведеното може да се заклучи дека ракописот со наслов „Практикум по фитотерапија” од авторите доц. д-р Викторија Максимова и м-р фарм. Михаил Александров ги задоволува основните критериуми за објавување во форма на рецензиран практикум. Поради тоа, како членови на Рецензентската комисија, со задоволство им предлагаме на членовите на Наставно-научниот совет на Факултетот за медицински науки во Штип да го прифатат овој практикум за објавување како рецензиран електронски практикум во е-библиотеката на Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип.

Рецензенти

Д-р Лилјана Колева-Гудева, редовен професор, с.р.

Д-р Биљана Ѓорѓеска, редовен професор, с.р.

Д-р Зорица Арсова-Сарафиновска, вонреден професор, с.р.